

University of Groningen

Communistisch cijferschrift

Voerman, Gerrit

Published in:
 Spiegel historiael

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
 Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
 2002

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Voerman, G. (2002). Communistisch cijferschrift: de Comintern en het Amsterdams Bureau, 1919-1920. *Spiegel historiael*, 37(9), 386-391.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

GERRIT VOERMAN

Communistisch cijferschrift

De Comintern en het Amsterdams Bureau, 1919-1920

‘Sehr angenehm wäre es uns wenn Sie 0/12 1/9 6/9 5/17
5/15 8/17 6/14 2/8 7/17 8/21 3/10 4/14 7/7 4/13 8/5 9/12
7/20 4/18 4/12 1/11 4/14 0/21 konnten. Wir sind jetzt
wohl in der Lage 2/18 7/21 2/19 3/15 7/17 7/12 2/9 7/8
9/14 6/13 3/7 4/10 2/9 3/2 1/5 6/9.’ De afzender van dit
bericht, de Nederlandse communist Sebald Rutgers,
vraagt of hem nog edelstenen gestuurd kunnen worden.
Deze gecodeerde revolutionaire correspondentie uit
1920 werd driekwart eeuw later aangetroffen in het
Comintern-archief in Moskou. Met het ontrafelen van
het cijferschrift werden gegevens onthuld over de finan-
ciële steunverlening van de bolsjewieken aan hun
Nederlandse geestverwanten.

In oktober 1917 waren de bolsjewieken in Rusland aan de macht gekomen. Lenin zag in dat het welslagen van de Russische Revolutie direct afhankelijk was van het uitbreken van revoluties in vooral West-Europa. Zonder daar veel doekjes om te winden, begon Moskou zijn politieke geestverwanten elders in Europa financieel te steunen. Kapitaal hadden de bolsjewieken in voldoende mate. Veel van het steungeld was afkomstig uit de door hen onteigende bezittingen van de Russisch-orthodoxe kerk, de adel en andere welgestelden.

Anderhalf jaar na de Oktoberrevolutie, in maart 1919, werd in Moskou de Comintern opgericht. Lenin wilde een alternatief voor de ‘failliete’ sociaal-democratische Tweede Internationale. Van de Comintern

werden vele partijen lid. Voor Nederland trad de CPN toe. Deze partij was in 1909 ontstaan, toen de revolutionaire ‘tribunisten’ – zo geheten naar hun oppositionele blad de Tribune – uit de SDAP stapten. Aanvankelijk heette de nieuwe groepering Sociaal-Democratische Partij, maar in navolging van de bolsjewieken ging zij zich Communistische Partij in Nederland (CPN) noemen. (Aan het begin van de jaren 1920 werd de naam gewijzigd in Communistische Partij Holland, en in 1935 werd het Communistische Partij van Nederland).

Bij het oprichtingscongres van de Comintern in Moskou was ook Rutgers aanwezig, een tribunist van het eerste uur. Hij had als ingenieur in Rotterdam gewerkt en begon in 1911 met zijn gezin aan een

trektocht over de wereld, die hem eerst naar Sumatra bracht en vier jaar later naar New York. Aan zijn omzwervingen ontleende hij zijn schuilnaam G.L. Trotter (globetrotter). Naast zijn werk als vertegenwoordiger van de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij zette Rutgers zich in de Verenigde Staten in voor de socialistische zaak. Hij ontmoette er verschillende in ballingschap vertoevende Russische revolutionairen zoals Boecharin en Trotski. Na de Oktoberrevolutie brandde Rutgers van verlangen om in Rusland mee te helpen aan de opbouw van de communistische samenleving. Via Japan gingen hij en zijn vrouw naar Vladivostok. Na een lange barre tocht door Siberië, waar de burgeroorlog tussen het Rode Leger en de anti-communisten woedde, bereikten zij Moskou. Hier viel Rutgers een eervolle ontvangst ten deel. Hij werd vrijwel meteen door Lenin op het Kremlin ontboden. De sovjetleider

Sebald Rutgers in 1902. Uit H. Olink, *De vermoorde droom* (Amsterdam 1993).

Medewerkers van het Russisch Staatsbureau voor Kostbaarheden halen edelstenen en brillanten uit sieraden en andere voorwerpen, afkomstig uit de onteigening van adel en kerken. Met deze kostbaarheden kon Moskou zijn politieke geestverwanten elders in Europa financieel steunen.

wilde graag uit de eerste hand vernemen hoe de communistische partijen in Europa en Amerika erbij stonden.

Het Amsterdams Bureau Lenin was slecht geïnformeerd omdat Sovjet-Rusland door de blokkade van de Westerse machten vrijwel was afgesneden van de buitenwereld. De post- en telegraafverbindingen waren verbroken en het in- en uitreizen was bijna onmogelijk. Om beter contact te kunnen houden met de buitenwereld besloot de Cominternleiding enkele bureaus in West-Europa te vestigen. In Berlijn werd het zogeheten Westeuropäisches Sekretariat (WES) opgezet, dat deels onder controle van de Kommunistische Partei Deutschlands (KPD) stond. Rutgers kreeg de opdracht een filiaal in Amsterdam te openen. Moskou wilde dat van dit 'Amsterdams Bureau' ook de prominente CPN-leden David Wijnkoop, Willem van Ravesteyn, Herman Gorter, Henriette Roland Holst en Anton Pannekoek deel uitmaakten. Het Bureau moest verbanden met andere landen tot stand bren-

gen en in ieder geval contact zoeken met het bureau van de Comintern in Stockholm. Ook diende het een blad uit te geven, een archief op te zetten, een bibliotheek in te richten en een internationale conferentie bijeen te roepen. De Comintern stelde hiervoor een bedrag van twintig miljoen roebel ter beschikking, dat Rutgers voor het merendeel meekreeg in de vorm van

edelstenen: vijf grote en een aantal kleinere. De totale waarde bedroeg naar schatting 150 000 gulden, anno 2002 meer dan anderhalf miljoen.

Het Amsterdams Bureau bleek weinig gelukkig. Het begon er al mee dat Rutgers op de terugweg uit Moskou naar Nederland in Berlijn een groot deel van de financiële middelen bij de KPD achterliet. De Duitse communisten zouden de opgeslagen kostbaarheden in gedeeltes laten nabrenghen. Al snel werden per koerier twee diamanten in Nederland bezorgd, die bijna 26 000 gulden opleverden. Deze zending bleek echter ook meteen de laatste te zijn. Verder kwam er niets meer uit Berlijn: de KPD had het door Rutgers achtergelaten kapitaal in eigen zak gestoken. Hoogstverontwaardigd beklagde Rutgers zich bij Moskou over deze 'boevenstreek' van de Duitse kameraden.

Door het geld achter te houden probeerde de KPD het Amsterdams Bureau een hak te zetten. Berlijn had geen enkele behoefte aan de Nederlandse concurrent, die eveneens invloed pogde uit te oefenen op de West-Europese communistische partijen. Bovendien mengden de Amsterdammers zich in de interne aangelegenheden van de Duitse zusterpartij. Dit viel natuurlijk helemaal verkeerd bij de leiding. Het heeft er alle schijn van dat het WES Amsterdam in het ongewisse liet over de veranderende politieke stemming in Moskou. Keer op

De helden van de revolutie: Marx, Engels, Lenin, en de nieuwe man, Stalin, die al voor Lenins dood in 1924 de macht naar zich toe begon te trekken.

keer zond Rutgers brieven via Berlijn naar de centrale Cominternleiding met het verzoek om advies. Nooit kreeg hij antwoord. De Nederlandse communisten hadden zo niet in de gaten dat in de Sovjet-Russische hoofdstad de koers werd verlegd. Terwijl Lenin in het voorjaar van 1920 een meer gematigde lijn formuleerde die er onder meer op neerkwam dat de communisten in de sociaal-democratische vakbonden moesten werken, hield het Amsterdams Bureau vast aan de radicale opvattingen die de Comintern bij de oprichting in 1919 had ingenomen. Deze onwetendheid zou het Bureau duur komen te staan.

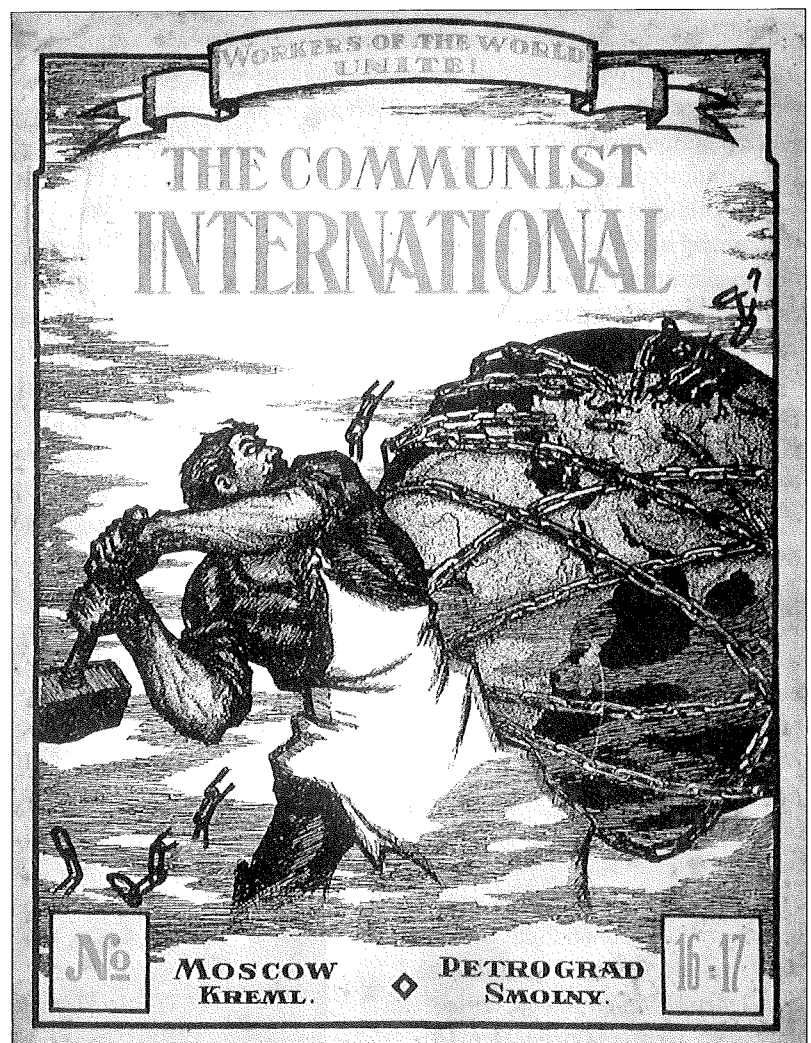
Fritz Ström Gezien de problemen met de 'Berlijnse' verbinding met de Cominternleiding was Rutgers erg blij een andere communicatielijns met Moskou te hebben gevonden. Begin 1920 slaagde hij erin contact te leggen met de Zweedse communist Fritz Ström. Hij nodigde hem uit voor een conferentie die het Amsterdams Bureau organiseerde. Deze bijeenkomst zou overigens op een vreselijke mislukking uitlopen. De Nederlandse communisten zondigden hier toen tegen alle regels van de kunst der conspiratie. De politie was in staat de deelnemers af te luisteren en een aantal van hen te arresteren.

Ström was de officiële vertegenwoordiger van Sovjet-Rusland in Stockholm. Tegelijk bemande hij ook het Scandinavisch Bureau van de Comintern in de Zweedse hoofdstad. Het voordeel van Stockholm was dat het dicht bij Sovjet-Rusland lag, in een neutraal land. Ström onderhield de verbindingen tussen West-Europa en Moskou en stond in regelmatig contact met Cominternvoorzitter Zinovjev. De communicatie verliep via Litvinov, die zijn directe superior was. De sovjetvertegenwoordiger in Londen had, nadat de Britse regering hem het land had uitgezet, zich uiteindelijk gevestigd in Kopenhagen. Vandaaruit onderhield Litvinov radiografisch contact met Moskou.

Rutgers was er niet geheel zeker van of zijn brieven die hij vanuit Amersfoort aan

Ström verstuurde, niet geopend werden door de autoriteiten. Voor het mededelen van essentiële informatie gebruikte hij daarom een cijfercode. Hij vroeg aan Ström of hij in verbinding stond met Moskou. 'Schreiben Sie mir noch ob Sie die Möglichkeit haben 4/11 3/14 9/18 2/19 5/14 1/5 6/9 2/15 8/15 2/22 3/9 6/10 7/5 3/7 2/3 8/7 1/26 3/17 2/16 7/17 1/6 3/11 1/18 7/16 2/19 6/13 5/22 [Briefe nach Moskau zu befördern].' Rutgers voegde eraan toe dat hij tot dusverre al zijn post voor de Comintern naar het WES in Berlijn verstuurde, maar dat hij nooit iets uit de Duitse hoofdstad hoorde. Ström deelde Rutgers kritiek op het WES. Ook hij was niet tevreden over het func-

tioneren van het Duitse Cominternfiliaal. De Zweed hoorde niets uit Berlijn, wat zijn werk behoorlijk bemoeilijkte. Ström had goed nieuws voor Rutgers: hij stond in directe verbinding met het hoofdkwartier van de Comintern. Hij garandeerde Rutgers dat hij zendingen nadat deze bij hem waren binnengekomen, binnen negen dagen in Moskou kon laten bezorgen. De post werd bij Vardö, in het hoge noorden van Noorwegen, over de grens met Sovjet-Rusland gesmokkeld, en vandaar via Moermansk naar Moskou gebracht. Rutgers reageerde opgetogen: 'Ich werde Berichte schicken, möglichst 4/11 2/19 7/21 3/7 7/3 14 5/17 2/19 1/18' [bei Kurier].' Rutgers was zeer tevreden, te meer omdat

De omslag van het Moskouse tijdschrift *The communist international* van mei 1919 roept op tot internationale solidariteit om alle ketenen te breken.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
1	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
2	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L
3	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D
4	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q
5	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R
6	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E
7	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N
8	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N
9	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q
0	T	U	V	W	X	Y	Z	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S

Decodeertabel cijferschrift Rutgers

De fragmenten in cijferschrift in de brieven van Rutgers aan Ström konden worden gedecodeerd naar analogie van de sleutel die de Zweed Sven Wäsström vond voor de lettercode die Ström in zijn brieven gebruikte (en waarover schrijver dezes kon beschikken dankzij de Zweedse historicus Alexander Kan). Het principe van deze code is dat de lettercombinatie (bijvoorbeeld cd, of qh) verwijst naar één letter in een matrix van een aantal horizontale, in alfabetische volgorde geplaatste rijen van letters. Elke rij begint op een andere plek in het alfabet. De beginletter wordt bepaald door een verticaal, in de eerste kolom geplaatst woord.

De werking van deze code wordt hier verduidelijkt aan de hand van het geheimschrift dat Rutgers gebruikte. Zijn code was op hetzelfde beginsel gebaseerd, zij het dat hij in plaats van letters cijfers gebruikte. In de cijfercombinatie geeft het rechtercijfer de plaats van een letter weer in de alfabetische rij van letters. Het linkercijfer geeft de betreffende rij aan. De code '2/21 1/12 3/16 1/18

5/23 1/20 6/15 2/19 3/14' staat dus voor G.L. Trotter. Dit woord stond onderaan een brief aan Fritz (Ström), waarvan het overduidelijk was dat de afzender Rutgers (G.L. Trotter) was.

Het aantal cijfercombinaties stemde overeen met het aantal letters uit de schuilnaam van de afzender en kon dus zo worden ontcijferd. De gevonden letters werden in een matrix geplaatst (zie de onderstreepte letters in de decodeertabel), waarna vervolgens de alfabetische rij ervoor en erna werd aangevuld (op dezelfde wijze als dat in Wäsströms tabel was gedaan). De rijen 1, 2, 3, 5 en 6 waren zo gevonden. Al snel bleek dat de in de eerste – verticale – kolom geplaatste beginletters van deze rijen deel uitmaakten van het woord 'Amersfoort', de woonplaats van Rutgers (zie de eerste kolom in de decodeertabel. In de door Wäsström ontrafelde lettercode van Ström was het bepalende beginwoord 'Stockholm', de woonplaats van Ström). Op deze wijze was de beginletter van de ontbrekende rijen bekend en kon de tabel verder worden ingevuld. Vervolgens konden met deze sleutel de brieven worden ontcijferd.

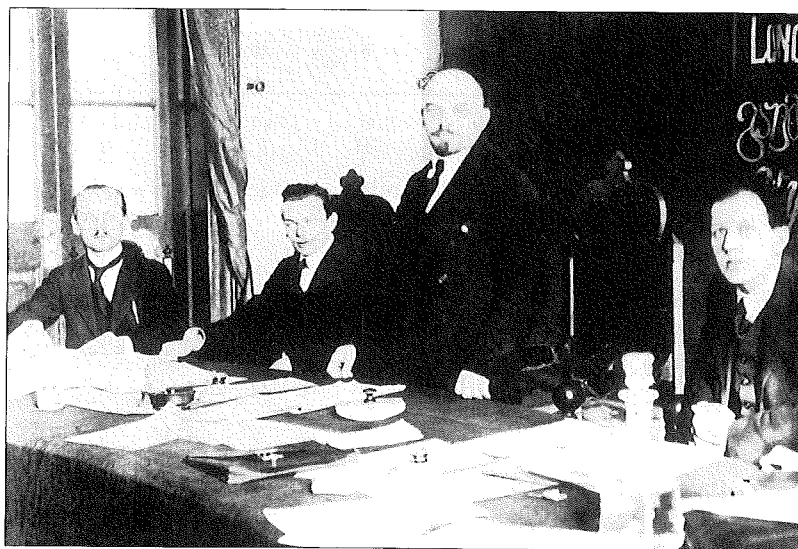
Ström ook materiële steun aan het Amsterdams Bureau kon verstrekken. Door de malverserende KPD was de financiële situatie van het Bureau nijpend geworden; Rutgers had al enkele medewerkers moeten ontslaan en de uitgave van het blad stopgezet. Het sovjetconsulaat in Stockholm beschikte over uitgebreide fondsen, voor een deel in de vorm van diamanten. Hiermee voorzag het geestverwante West-Europese groeperingen van de broodnodige gelden. Litvinov moest aan de subsidies zijn fiat geven, mogelijk nadat hij eerst Moskou had geconsulteerd. Eind februari meldde Ström, die in zijn correspondentie van een lettercode gebruik maakte, zijn baas in Kopenhagen dat het Amsterdams Bureau om 150 000 gulden

had gevraagd. De Zweed vond dit een overdreven hoog bedrag: 'die Genossen scheinen zu glauben dass der ganze ... an ee dl et fl [Fonds] für cm cy ce cf dc eh fw gm ff [Amsterdam] reserviert ist'. Het lijkt er niettemin op dat enkele weken later 20 000 gulden naar Amsterdam werd gestuurd. Litvinov was overigens niet erg gediend van de wat opdringerige Nederlandse communisten. Rutgers had hem voor de reeds genoemde conferentie van het Amsterdams Bureau een gecodeerd telegram gestuurd. Hierin vroeg hij hem aanwezig te zijn bij de bijeenkomst van de 'familie' in Amsterdam. De Rus reageerde nukkig op Rutgers' verzoek, aldus de Zweedse historicus Kan. Ook de journalist Henri Wiessing ving bij hem bot. In zijn auto-

biografie *Bewegend portret* schrijft hij over zijn bezoek aan Litvinov in Kopenhagen, bij wie hij enkele documenten van het Bureau moest afleveren. Tegelijk vroeg Wiessing hem om materiële hulp voor zijn weekblad *De Nieuwe Amsterdammer*. Door de sympathie van dit blad voor Lenin was het in grote financiële moeilijkheden gekomen. Litvinov toonde zich geïrriteerd over Wiessings bezoek, ook al omdat de Nederlander tegen alle veiligheidsregels had gezondigd door gewoon aan de hotelportier te vragen of die hem bij de Rus wilde aankondigen. 'U is wel een amateur-koerier!', zo hield Litvinov Wiessing voor; hij had er geen enkele behoefte aan om na Engeland ook in Denemarken in opspraak te geraken.

'Koeriers mogen mij alleen gezonden worden, pertinent alleen, als het louter diplomatieke zaken betreft' Aan Ström schreef Litvinov: 'Bitte al bh cq ex fh fe ha io gz et aq ce bj ex gq gs ht ib ga fl dq av [die holländische Genossen] zu ersuchen keine direkte Verbindung mit mir zu versuchen.' Alle Comintern-zaken moesten via de Zweed in Stockholm verlopen.

Edelstenen Al snel na het eerste verzoek om materiële bijstand trok Rutgers weer bij Ström aan de bel. De secretaris van het Amsterdams Bureau vroeg om een paar edelstenen. Hij stelde voor dat het Stockholmse bureau die naar Nederland stuurde, '1/5 5/17 0/21 2/20 3/23 6/24 2/22 7/13 5/20 1/19 1/2 6/13 9/18 4/14 8/18 [einfach als Brief] ..., 4/16 2/9 7/6 6/17 2/19 3/14 6/11 7/13 5/11 3/7 2/8 9/18 0/21 2/2 1/15 6/15 5/17 1/26 4/11 3/17 9/12 0/15 [gut verpackt in Notizbuch].' Ström legde de vraag voor aan Litvinov. 'Ij hd ib hw ee at eb ai ed fw [von Holland] haben wir Brief bekommen, indem sie uns mitteilen, dass sie iu am gx hs [Geld] dringend bi eh io gg co ex fx ib gg gz gp ft ii go iv hz aw aa ba er cm eh di is gu dr bl av [brauchen und auch Kostbarkeiten] nutzen können.' Kennelijk werd vanuit Kopenhagen het groene licht gegeven, want Ström berichtte Rutgers dat er snel kostbaarheden ter waarde van 50 000 kronen zouden worden opgestuurd. Nieuwe zendingen zouden volgen zodra de Zweed een bericht van de goede ontvangst had ontvangen. Begin mei ontving Rutgers vier edelstenen, verstopt in een kalender. Hij liet Stockholm meteen weten dat de zending goed was aangekomen. De opbrengst viel echter enorm tegen. 'Man taxiert das aber nur auf 5/12 1/18 2/19 9/18 4/11 5/17 2/7 4/5 8/21 2/19 8/4 3/16 2/15 3/17 7/5 5/13 0/21 6/25 4/16 1/21 7/24 3/26 8/17 4/23 [drei bis viertausend Gulden]'. Tegenover CPN-leider David Wijnkoop sprak Rutgers van een 'reuzenstrop'; het verschil met de door Ström gewekte verwachtingen 'is wel heel bar'. Rutgers liet de Zweed weten dat het bedrag onvoldoende was. Het was niet eens genoeg om de schulden te dekken,

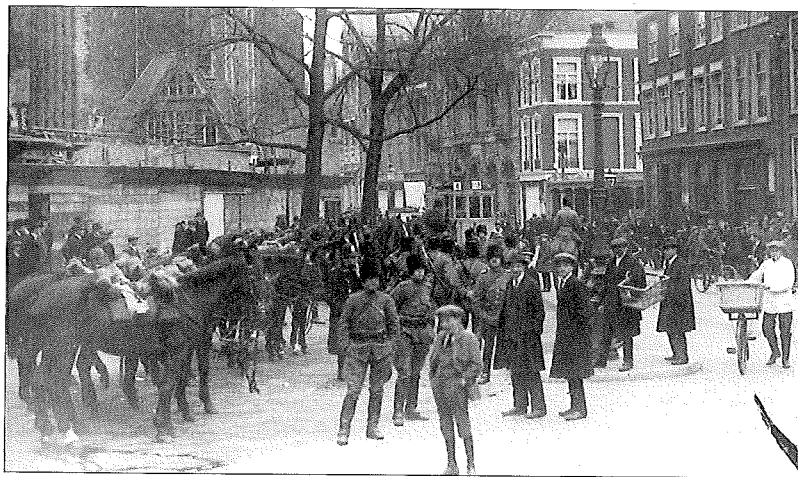

Terwijl de burgeroorlog nog voortwoedde, werd op 2 maart 1919 de eerste bijeenkomst van de Communistische Internationale, of Comintern, gehouden. Het congres, voortgezeten door Lenin, had als doel revoluties in heel Europa te bevorderen. Uit G. Stern (ed.), *Communism* (Londen 1991).

aldus Rutgers, die met klem vroeg om een nieuwe zending met meer stenen.

Opheffing Amsterdams Bureau Naast geld had Ström ook nog een radio-ontvangstapparaat in de aanbieding. Aan Rutgers vroeg hij of deze de beschikking had over een marconist. Voordat er echter apparatuur en meer geld kon worden gestuurd, was het Amsterdams Bureau al

opgedoekt. Het moet voor Rutgers een bijzonder onaangename verrassing zijn geweest dat een van de eerste officiële berichten van de Cominternleiding die hij via de felbegeerde, niet over Berlijn lopende verbinding met Moskou ontving, het besluit was om zijn bureau te liquideren. Ström liet Rutgers weten dat hij een telegram uit Moskou had ontvangen, waarin de leiding van de Comintern meedeelde dat zij het Amsterdams Bureau had ont-

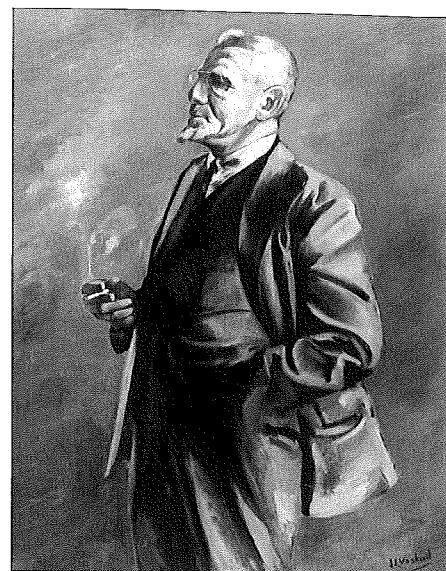
1918, het jaar waarin het Amsterdams Bureau werd opgericht, was voor Nederland een onrustig jaar, waarin het meerdere keren tot rellen kwam. De foto toont het inzetten van de cavalerie, nadat verlaging van het broodrantsoen in april 1918 leidde tot ongeregelde heden. Uit J.S. Wijne, *De 'vergissing' van Troelstra* (Hilversum 1999).

bonden. De reden voor de opheffing was dat volgens Moskou de Amsterdammers ideologisch niet in de pas liepen. In een aantal belangrijke kwesties, zoals de houding ten aanzien van de vakbeweging, zou het Bureau een afwijkende, 'linkse' opstelling hebben ingenomen. In het telegram decreeteerde de Cominterntop dat de taken van Amsterdam naar het WES moesten worden overgeheveld. Rutgers kreeg opdracht de contanten die het Bureau nog in kas had en de resterende kostbaarheden over te dragen aan Ström. Rutgers was over het besluit met stomheid geslagen. Hij schreef aan Ström dat Moskou niet voldoende inzicht had in de West-Europese omstandigheden. De Comintern zou een straffer beleid willen gaan voeren, ten koste van een door meer nationale factoren ingegeven positiebeoordeling. Rutgers schamperde dat deze 'nieuwigheid' niet aan hem was meegegeeld. Hij meende dat het Amsterdams Bureau eigenlijk niets anders had gedaan dan de opvattingen weer te geven zoals die bij zijn vertrek uit Rusland gehuldigd werden: hij had in de geest van het oprichtingscongres gehandeld. De gebrekkige verbinding over Berlijn had Amsterdam de das omgedaan.

OMS De centralisatie binnen de Comintern beperkte zich niet uitsluitend tot de ideologische en politieke opstelling van de partijen, ook de werkwijze van de communistische wereldorganisatie werd aangepakt. In 1921 stelde Moskou de Budgetkommission in. Zij maakte een einde aan de ongeregelde steunverlening in 'natura' aan de zusterpartijen. Voortaan kregen zij een jaarlijks vast te stellen subsidie, uitbetaald in vier termijnen, met soms een extraatje. De diamanten maakten zo plaats voor deviezen.

Ook de communicatielijnen werden gereorganiseerd. Eveneens in 1921 werd een speciale afdeling voor internationale verbindingen opgericht, de Otdel Mezjdunarodnoj Svjazi geheten. De OMS was verantwoordelijk voor de instandhouding van het verbindingsnetwerk voor de Comintern, dat benut kon worden voor allerlei activiteiten die het daglicht niet konden velen, zoals het bezorgen van instructies (vaak in gecodeerde vorm) aan partijen, de overdracht van geld, het vervalsen van paspoorten en andere reisdocumenten en regelrechte spionage-operaties. In dit geheime netwerk speelde Berlijn een centrale rol. Amsterdam kwam in het stuk niet meer voor.

Aan de revolutionaire 'romantiek' van de

David Wijnkoop (1876-1941). Als prominent CPN-lid maakte hij, samen met Rutgers, Van Ravesteyn, Gorter, Roland Holst en Pannekoek deel uit van het Amsterdams Bureau, een filiaal van de Comintern. Archief Spiegel Historiaal.

periode na de Oktoberrevolutie was aan het begin van de jaren twintig een einde gekomen. De barre reizen van en naar het afgesloten Sovjet-Rusland, de smokkel van edelstenen en juwelen, het amateuristische geheimschrift, voor dit alles was geen plaats meer in de Comintern. Ondanks zijn grote teleurstelling over de opheffing van het Amsterdams Bureau bleef Rutgers Moskou trouw. Hij aanvaardde het machtswoord en legde zich snel neer bij de centralisatie van de internationale communistische beweging die de bolsjewieken doorvoerden. Hij vestigde zich voor een aantal jaren in de Sovjet-Unie om mee te helpen aan de opbouw van het socialisme. Hij werd lid van de Russische Communistische Partij, die hij door dik en dun zou volgen. ☉

Sebald Rutgers (zittend, midden) tezamen met zijn gezin voor hun buitenhuis in Moskou in 1938. In datzelfde jaar zou Rutgers de Sovjet-Unie verlaten en zich opnieuw vestigen in Amersfoort. Uit H. Olink, *De vermoorde droom* (Amsterdam 1993).

